

BİR ONTOLOJİ SORUNU OLARAK ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Ali Fuat BİROL*

ÖZ

Uluslararası ilişkiler literatüründe uzun süre boyunca "uluslararası olan", kendiliğinden verili, temsil edilebilir bir siyasal alan olarak ele alınmıştır. Bunun sonucu olarak, uluslararası olanın, siyaset teorisinden farklı ve kendine özgü bir siyaset alanı olarak kavranmasını getirmiştir. Bu aynı zamanda bir ontoloji sorunudur. Nitekim özellikle son dönemde, bilgi ve temsil sorunu üzerinden şekillenen ilişkisel ontoloji tartışmaları, uluslararası olanın sabit kategorilerle temsil edilemeyeceğini ve bilginin kendisinin de bu anlamda çoğulcu bir bağlama ait olabileceğini ortaya koymaktadır. Fakat bu arayışlar çoğu zaman ontolojiyi yalnızca bir bilgi rejiminin problemi olarak ele almakla sınırlı kalmaktadır. Oysa Heideggerci ontoloji anlayışı (ağırlıklı olarak Dasein merkezli ilk dönem), varlığın ve dünyanın yalnızca bilinebilirlik zemininde değil, daha kökensel bir deneyim, açıklık ve eksiklik bağlamında kavranmasını mümkün kılar. Bu bakış açısı, uluslararası olanın kendisinin bir ontoloji problemi olarak ele alınması konusunda alternatif bir siyasal ontoloji zemini oluşmasına yardımcı olur. Böylece uluslararası ilişkiler, temsil edilebilir düzenlerin ötesinde, tamamlanmazlık ve eksiklik zeminine bağlı bir siyasal deneyim alanı olarak tartışılabilir. Bu doğrultuda, bu çalışma, uluslararası olana dair varoluş sorununu yalnızca bir ontoloji arayışı çerçevesinde sınırlandırmaksızın, doğrudan uluslararası olanın kendisini bir ontoloji problemi olarak tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası İlişkiler Teorileri, Siyaset Felsefesi, Siyasal Ontolojisi, Martin Heidegger

INTERNATIONAL RELATIONS AS AN ONTOLOGY PROBLEM

ABSTRACT

In the literature of international relations, the "international" has long been comprehended as a given, representable political dimension. As a result, it has brought about the understanding of the international as a political dimension distinct from political theory and specific to itself. This is also a problem of ontology. Indeed, especially in the recent period, relational ontology discussions shaped by the problem of knowledge and representation reveal that the international cannot be represented with fixed categories and that knowledge itself may belong to a pluralistic context in this sense. However, these searches are often limited to considering ontology only as a problem of a regime of knowledge. However, Heideggerian understanding of ontology (primarily the early period centered on Dasein) enables the understanding of existence and the world not only on the ground of knowability but also in a more original context of experience, openness and incompleteness. This perspective helps to form an alternative political ontology ground in considering the international itself as an ontology problem. Thus, international relations can be discussed as a dimension of political experience that is bound to the ground of void and incompleteness, beyond representable orders. This study addresses a debate in this context by considering the international itself as an ontological problem rather than the ontological context of the international.

Keywords: International Relations Theories, Political Philosophy, Political Ontology, Martin Heidegger

* Doktor Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Nevşehir/Türkiye.

E-posta: afuatbirol@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0523- 4063

Makalenin geliş tarihi: 30.06.2025

Makalenin kabul tarihi: 22.08.2025

Submission Date: 30 June 2025

Approval Date: 22 August 2025

Giriş

Uluslararası ilişkiler disiplini, disiplinin sınırlarını çizmeye çalıştığı ilk günlerden itibaren kendi özgün varoluş zeminini ve bu zemine bağlı olarak epistemolojik sınırlarını tartışmaktadır. Özellikle Martin Wight ve Kenneth Waltz gibi düşünürlerin uluslararası olanı, siyasal teoriden ayırarak kendine özgü bir siyaset biçimi olarak ele almaları, bu tartışmanın içerdiği ontolojik bağlamı işaret eder. Uluslararası olanın sınırları nasıl belirlenir ve bu alan nasıl kendi başına bir siyasal gerçeklik olarak kurulabilir? Bu soru, basit bir kuramsal ayırmadan öte, doğrudan bir ontoloji sorunu olarak karşımıza çıkar.

Uluslararası olanın ne olduğu ne şekilde ortaya çıktığı ve hangi zemin üzerinde varlık kazandığı soruları, kaçınılmaz biçimde ontolojik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Özellikle literatürde süregelen tözcü (*substansiyalist*) ve ilişkiselliğe dayalı ontoloji tartışmaları, uluslararası olanın nasıl kavramsallaştırıldığına dair önemli bir çerçeve sunmaktadır. Fakat bu tartışmalar da çoğu zaman uluslararası olanın kendisini, ontolojik değil, epistemolojik veya metodolojik bir problem olarak ele alma eğilimindedir. Oysa uluslararası olanın bilgi nesnesi olmasının ötesinde, onun bizzat varoluşsal zeminini, yani mümkünlük koşullarını sorgulamak gerekmektedir.

Bu çalışmada, uluslararası olanın bir ontoloji sorunu olarak ele alınmasının imkânları, Heideggerci ontolojik yaklaşımdan¹ hareketle tartışılacaktır. Bu bağlamda, özellikle Gerard Van der Ree ve Louiza Odysseos'un gündelik deneyim bağlamında uluslararası olanın açığa çıkışına yönelik yaklaşımlarıyla birlikte, Sergei Prozorov'un "boşluk" (*void*) kavramsallaştırması ve Vassilios Paipais'in "siyasalın ontolojisi" tartışması merkeze alınacaktır. Bu çalışmalardan hareketle, uluslararası ilişkiler, yalnızca bilinebilir ve temsil edilebilir sabit yapılar bütünü olarak değil, gündelik deneyim ve eksiklikler bağlamında ortaya çıkan bir varlık problemi olarak ele alınabilir. Böylece bu yaklaşım, uluslararası olana dair ontoloji tartışmasını bilgi/temsil sorununa sıkıştırmaktan kaçınmayı mümkün kılabilir.

¹ Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir husus, Heidegger'in ontolojik tutumunda yaşanan bir dönüşümün mevcut olmasıdır. Kehre (dönüş), birçok yorumcunun da kabul ettiği gibi, ilk dönem çalışmalarını (özellikle *Sein und Zeit*) bütünüyle terk etmesi anlamına gelmesi de varlığın anlamı sorusunu *Dasein*'in varoluşsal analitiği üzerinden değil, bizzat "Varlığın kendi açılımı" üzerinden düşünmeye yönelmesine ilişkin bir tutum değişikliğini içerir. Bu bağlamda, bu çalışma açısından, uluslararası olanın gündelik deneyimindeki açılımını anlamak için erken dönem *Dasein*'in varoluşsal analitiği daha uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Geleneksel Uluslararası İlişkiler Disiplinin Ontolojik Suskunluğu

Uluslararası ilişkiler (Uİ) disiplini, kuramsal gelişimi boyunca sıklıkla uluslararası olanın doğası üzerine belirli bir ontolojik tartışmayı içermesine rağmen, genellikle siyasal teorik bir bağlamdan uzak durmayı tercih etmiştir. Böyle bir yaklaşımın temelini oluşturan en önemli nokta, bir ontolojik bağlamı işaret eden, uluslararası siyasetin kendine özgü, özerk bir doğaya sahip olduğu yönündeki inançtır. Bu düşünce, uluslararası ilişkiler disiplininin sınırlarını çizmesinin ve siyaset teorisi, hukuk ve sosyoloji gibi alanlardan ayrışmasını meşrulaştıran bir epistemolojik varsayım olarak ortaya çıkarmasının (uluslararası olanın bilgisinin kendine özgü bağlamlarını araştırmak) yanında aynı zamanda uluslararası olana özgü doğru bilgiyi araştırmak belirli bir ontolojik yaklaşımı da içermektedir.

Bu çerçevede, Kenneth Waltz'ın yaptığı ayrım dikkat çekicidir. Waltz, siyasal sistemleri "hiyerarşi" ve "anarşi" olmak üzere ikiye ayırır ve uluslararası sistemin doğasını anarşi olarak tanımlayarak, uluslararası siyasete özgü koşulları belirlemeye çalışır. Ona göre devletler uluslararası sistemde egemenlikleri anlamında eşit konumdadır ve merkezi bir otorite yoktur; bu nedenle, uluslararası siyaset özgül koşullarını belirleyen bu anarşik yapıdır. Bu yapısalcı bağlamda devletler arasındaki siyasetin özgül koşulları vardır ve bunun bilgisi anarşi olarak ifade edilen hiyerarşinin olmadığı bir ontolojik bağlamla ilişkilidir. Bu yüzden uluslararası ilişkiler esasen güç dengesi, güvenlik ve hayatta kalma gibi sorunlarla ilgilidir.²

Benzer şekilde, Martin Wight *Why is there no International Theory?* isimli çalışmasında uluslararası siyasetin doğasına ilişkin özgül bir konumlandırma yapar. Wight, siyaset teorisinin temel sorunu olan devletin içinde bir "iyi yaşam" arayışının aksine, uluslararası siyaset, anarşinin yapısal bağlamının bir sonucu olarak, sabitlenemeyen bir dış mekanda hayatta kalma gibi daha temel ve acil meselelerle ilgilendiğini savunur.³ Bunun bir sonucu olarak, siyasal teori içsel bir mekanın iyi yaşam idealine göre düzenlenmesine odaklanan mekânsal bir bağlama sahipken, uluslararası teori ise belirli bir mekânsal sabite indirgenemeyen bir varoluş durumunun sonucu olarak, daha zamansal bir söyleme sahip olmak zorundadır.⁴

² Bu tartışmayı Kenneth Waltz genel olarak, *Theory of International Politics* isimli çalışmasında yapar. Daha detaylı bir tartışma için bakınız: Chris Brown ve Kirsten Ainley. *Understanding International Relations*, 3. Baskı, Palgrave Macmillan, 2005, 42

³ Martin Wight. "Why is there no International Theory?," *International Relations* 2, no. 1, (1960), 48.

⁴ Wight, "Why is there no International Theory?," 48

Bu iki yaklaşım da uluslararası siyasetin özgüllüğü üzerinde durarak, uluslararası olanın doğasına dair belirli ontolojik varsayımlar içermelerine rağmen, çoğu zaman açık bir ontolojik tartışma şeklinde formüle edilmemişlerdir. Bu tartışmalar daha çok epistemolojik bir bağlamda ele alınmış ve uluslararası olanın bilgisine nasıl ulaşılabileceği bağlamında metodolojik bir tartışma olarak ele alınmıştır. Örneğin Waltz'ın anarşi/hiyerarşi ayrımı, sadece uluslararası sistemin yapısal özelliklerine dair bir tanımlama değil, aynı zamanda neyin var olduğu (yani "uluslararası gerçekliğin" ne olduğu) konusunda örtük bir ontolojik kabuldür. Waltz, devletleri temel birimler olarak kabul eder ve bu birimler arasında düzenleyici bir otoritenin bulunmadığını varsayar. Bu varsayım, uluslararası sisteminin doğasını yani varlık koşullarını belirleyen belirli bir ontoloji olarak işlemektedir. Ancak Waltz bunu açıkça ontolojik bir tartışma olarak değil, uluslararası olanın bilimsel kavramlaştırması iddiası ile yapmaktadır.

Benzer şekilde, Martin Wight'ın uluslararası siyaseti, siyaset teorisi ve hukuktan ayırırken uluslararası olan ilişki biçiminin neye benzediğine dair güçlü bir ontolojik varsayımı içermektedir. Tarih içinde tekrarlayan bir geçeklik olarak ancak belirli bir tarihsel okumayla kavranacak, tarihe içkin bir varoluş durumunu varsayar. Yine Waltz'da olduğu gibi Wight'ın yaklaşımları da bir ontoloji tartışması olarak değil, daha çok epistemolojik bir bağlamda uluslararası olanın bilgisinin koşullarını sorgulayan yaklaşımlar olarak ortaya çıkar.

Kenneth Waltz ve Martin Wight gibi kurucu figürlerin uluslararası siyasetin doğasına dair geliştirdikleri yaklaşımlar, "ne vardır" sorusu bağlamında uluslararası ilişkileri bir nesne/şey olarak tanımlamaya çalışmalarına rağmen, sistematik bir ontolojik sorgulama şeklinde değil, daha çok örtük bir şekilde belirli bir epistemolojiye içkin bir uluslararası ilişkiler ontolojisi tanımlı yapmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu yaklaşımlar, uluslararası ilişkileri mümkün kılan hangi varlıkların temel aktör kabul edileceği yani uluslararası olanın özsel bağlamında nelerin var olduğunu ya da bu özsel varlıklar arasındaki hangi ilişki biçimlerinin esas alınması gerektiği ve hangi düzeyde bu gerçekliğin analiz edilmesi gerektiği gibi temel ontolojik meseleleri belirli bir varsayımlar kümesi içinde şekillendirir; ancak bunu açıkça ontoloji sorunsalı üzerinden değil, çoğunlukla açıklama ve modelleme odaklı epistemolojik bir programın parçası olarak yaparlar.

Yukarıda tartışılan örneklerde de görüldüğü gibi uluslararası ilişkiler disiplini, tarihsel olarak belirli bir "ontolojik suskunluk" içinde gelişmiştir. Bu suskunluk, Mustafa Emirbayar'ın modern sosyal teorideki "*substantialist*"

(tözcü) yaklaşımlar olarak ifade ettiği belirli ontolojik birimleri temel alan yaklaşımlarla yakından ilişkilidir.⁵ Uluslararası ilişkiler insan zihninin dışında *orada* var olan bir gerçeklik olarak görülür ve belirli kavramlar ile zihninde temsil edilmeye çalışılır. Ancak son yıllarda bu temel varsayımlara yönelik eleştiriler artmış ve disiplin içinde daha açık bir ontolojik tartışma zemini oluşmaya başlamıştır. Bu tartışmaların merkezinde, uluslararası ilişkilerin doğasının sabit tözlerden değil, ilişkilerden ve süreçlerden türediğini savunan ilişkisel ontoloji yaklaşımı yer almaktadır. Jackson ve Nexon'un "ilişkiler birimlerden önce gelir" ilkesiyle formüle ettikleri "süreçsel ilişkiselcilik" (*processual relationalism*) anlayışı, bu yönelimin öncü örneklerinden biridir.⁶ Bu yaklaşım, devletin ve diğer aktörlerin sabit varlıklar değil, ilişkisel süreçlerin ürünleri olduğunu savunarak, disiplinin varsayımsal temellerini yeniden düşünmeyi önermektedir.

İlişkisel Ontoloji

Aristoteles'ten beri hâkim olan klasik metafizik modele göre bilgi, tözleri (*substance*) tanımaya ve varlığın var olmasını sağlayan temel unsuru anlamaya yönelik bir bağlamda düşünülmüştür.⁷ Bu metafizik modelde bilgi, bir şeyin yalnızca yüzeyde beliren geçici görünüşleriyle, değişken ilişkileriyle ya da bağlama göre şekillenen özellikleriyle değil; tersine, onun zamana, mekâna ya da koşullara bağlı olmaksızın varlığını sürdüren, değişmeyen, sabit ve kalıcı tözüne yönelmelidir. ⁸ Bu klasik metafiziksel yaklaşımın izini uluslararası ilişkiler bilgi teorisinde de sürebiliriz.

Patrick T. Jackson ve Daniel H. Nexon çalışmalarında uluslararası olanın bilgisi sorunu temel odak noktası olmasına rağmen, bu sorgulamayı bir uluslararası ilişkiler ontolojisi sorunu eşliğinde yaparlar. Mustafa Emirbayer'in sosyal süreçleri anlamaanın tözcü (Cassirer'in Aristoteles metafiziği olarak ifade ettiği) yaklaşımlardan değil de ilişkisel ya da hareketsel (*transactional*) yaklaşımlar aracılığıyla yapılabileceği öngörüsünü paylaşarak, uluslararası

⁵ Mustafa Emirbayer, "Manifesto For A Relational Sociology," *American Journal Of Sociology* 103, no. 2 (1997): 283.

⁶ Patrick Thaddeus Jackson ve Daniel H. Nexon, "Relations before States: Substance, Process and the Study of World Politics," *European Journal of International Relations* 5, no. 3, (1999): 291-332.

⁷ Ernst Cassirer, *Substance and Function*, New York: Dover, 1953, 8

⁸ Cassirer, *Substance and Function* isimli çalışmasında Aristoteles mantığına dayanan bir epistemolojiye, özellikle Einstein'ın görecelik teorisi bağlamında alternatif bir model geliştirmeye çalışıyor.

ilişkilerin analizinde devletler, bireyler ve toplumlar gibi varlık birimlerini merkezi kategorileri aracılığıyla değil, söz konusu varlıkları oluşturan ilişkiler ağına odaklanan bir ontoloji sunarlar.

Emirbayer'e göre tözcü yaklaşımlar sosyal gerçekliği tözlerin, bağımsız varlıkların ve bu varlıklar arasında meydana gelen etkileşimlerin toplamı olarak ele alır. Bu yaklaşım biçiminde analiz, "önceden belirlenmiş" olan bu kendi kendinde var olan varlıklarla başlar ve daha sonra bu varlıkların dahil olduğu dinamik akışlar ele alınarak incelenir.⁹ Bu analiz biçiminde özellikle Emirbayer'in dikkat çektiği nokta, ilişki söz konusu varlıklardan ayrı değildir ve onun varoluş koşullarından türemekte ve onun 'doğasını' etkilemeyen, tamamlayıcı ve dışsal bir unsur olarak var olmaktadır.¹⁰ Daha açık bir ifadeyle önce varlıklar gelir sonra onlara varoluşsal olarak dışsallaştırılmış ilişki gelmektedir. Bu yaklaşımın sonucu olarak sosyal bilimin anlamaya çalıştığı sosyal gerçekliğin ontolojik temeli olan ilişki, aslında analizde ikincil olarak vardır.

Emirbayer'in savunduğu ilişkisel ya da hareketsel (*transactional*) yaklaşımda ise, ilişki analizin ontolojik olarak merkezine yerleştirilmeye çalışılır. Bu perspektif, aktörleri ve yapıları birbirinden bağımsız ve değişmez varlıklar olarak değil, ilişkiler içinde ve bu ilişkiler tarafından oluşturulan ve dönüştürülen varlıklar olarak ele alır.¹¹ Bu varlıkların anlamları, önemleri ve ontolojik bütünsellikleri, içinde bulundukları ilişki ağında ve bu ağın işleyen sürecinde ortaya çıkmaktadır.¹² Dolayısıyla, analizin temelinde ontolojik olarak öncül varsayılan bu varlıklar değil ilişki, etkileşim ve süreç yer alır. Yani analiz edilirken temel birim, bu bağımsız varlıklar değil, ilişkisel süreçlerin tamamıdır.

Emirbayer'in tözcü (*substantialist*) ontoloji ile ilişkisel (*relational*) ontoloji arasında yaptığı ayırmadan hareket eden Jackson ve Nexon, bu iki farklı ontolojik bağlamın uluslararası ilişkiler disiplininde teorik ve metodolojik açıdan alternatif bir yaklaşım sunduğunu ortaya koymaktadır. Jackson ve Nexon'a göre, uluslararası ilişkiler anaakım teoriler, devlet, birey veya etnik grup vb. sabit varlıkları uluslararası olanı anlamak için önceleyen bir tözcü ontoloji tarafından şekillendirilmiştir.¹³ Bu temel ontolojik hareketin sonucu olarak, bu varlıklar Uİ teorilerinin incelediği ilişkilerin varlık koşulunu belirleyen temel sabit birimler olarak değerlendirilmiş ve ilişkinin varlık koşullarını bu birimlerin varlığına

⁹ Emirbayer, "Manifesto For A Relational Sociology," 282

¹⁰ Emirbayer, "Manifesto For A Relational Sociology," 282-283.

¹¹ Emirbayer, "Manifesto For A Relational Sociology," 287.

¹² Emirbayer, "Manifesto For A Relational Sociology," 287.

¹³ Jackson ve Nexon, "Relations before States...", 293

bağlamıştır. Emirbayer'in terminolojisinde de gördüğümüz gibi, ilişki ikincil ve sabit tözler olan devlet, birey ya da etnik gruplardan türeyen bir varoluş durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletleri ya da bireyleri verili ve sabit varlıklar olarak ele alma eğiliminde olan bu tözcü yaklaşımlar, uluslararası siyasetin değişkenliğine, sürekliliğine ve dönüştürücü dinamiklerine dair kavrayışı ciddi biçimde sınırlamaktadır. Bu ontolojik yaklaşım sonucu olarak ilişki sabit tözlerden sonra gelen ve ontolojik olarak onun varlığına bağlı olan bir şey olarak görülürken, bu sabit varlık durumlarını zaman ve mekânda değişmeyen bir kategori olarak görme eğilimini de beraberinde getirmektedir. Jackson ve Nexon tarafından önerilen süreçsel ilişkisellik (*processual relationalism*) ise bu sınırlılığı aşmayı hedefleyerek uluslararası siyaseti devlet gibi sabit birimlerin değil, sürekli yeniden üretilen ilişkilerin, süreçlerin ve etkileşim ağlarının bir ürünü olarak ele alan ve böylece daha dinamik, ilişki ve değişebilirlik ihtimalini taşıyan bir uluslararası ilişkiler ontolojisi sunmayı amaçlar.¹⁴

Jackson ve Nexon'un burada ortaya koymaya çalıştığı nokta, Patomäki and Wight'in bilimsel ontoloji ve felsefi ontoloji olarak ifade ettiği ayrım ile yakından alakalıdır. ¹⁵ Dönemin UI teorilerinde mevcut olan epistemolojik tartışmaların belirli bir ontolojik bağlam olmadan yapıldığını ve bunun bir kısır döngüye neden olduğunu düşünen Patomäki ve Wight, epistemoloji tartışmasının aslında belirli bir ontoloji tartışmasıyla beraber yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Felsefi ontoloji olarak kavramlaştırılan bu tutum, epistemolojik bir soru olan 'neyi bilebilirim?' sorusunun ancak varlık iddiasının zemininin belirlenmesiyle mümkün olduğunu ve bu nedenle bilimsel bir ontoloji için felsefi ontolojinin mantıksal olarak zorunlu ve önce gelmesi gerektiğini savunur.¹⁶

Jackson, bir diğer önemli çalışmasında Patomäki ve Wight'ın felsefi ontoloji ile bilimsel ontoloji arasındaki ayrımı daha da derinleştirir. Buna göre, bilimsel ontoloji, yürütülen araştırmaların temelini oluşturan varlıkların veya olguların neler olduğunu belirlemekle ilgilidir. ¹⁷ Başka bir ifadeyle, uluslararası

¹⁴ Jackson ve Nexon, "Relations before States...", 301-304

¹⁵ Heikki Patomäki ve Colin Wight. "After Postpositivism? The Promises of Critical Realism." *International Studies Quarterly* 44, no. 2, (2000), 215.

¹⁶ Patomäki ve Wight, "After Postpositivism...", 215

¹⁷ Patrick Thaddeus Jackson, *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of Science and Its Implications for the Study of World Politics*, 2. Baskı, New York: Routledge, 2016, 30.

ilişkilerin gerçekleştiği 'dünya' dediğimiz şeyin içeriği sorgulanır; bu bağlamda, hangi tür varlıkların gerçekten var olduğu ve bunların nasıl bilinebileceği sorusu merkezi bir konuma sahiptir. Bu yaklaşımda, araştırmacı adeta dünyada mevcut olan unsurların bir envanterini çıkarmaya çalışır. Buna karşılık, felsefi ontoloji olarak ifade edilen tutumda, ontolojiyi daha çok “dünyayla bağlantı kurma biçimi” olarak ele alan daha temel, felsefi bir düzey söz konusudur. Bu düzeyde esas mesele, insanın —özellikle de araştırmacının— dünyayı bilme kapasitesini mümkün kılan koşulları sorgulamaktır.¹⁸ Yani bu ontolojik tutum bilginin mümkünlik koşullarını sorgulayan, araştırmacının dünyayla nasıl bir ilişki içinde olduğunu soran daha temel düzeyde işler.

Jackson söz konusu ontoloji ve epistemoloji tartışmalarının aslında temelde belirli bir bilen özne idealinden kaynaklandığının altını çizer. Jackson'a göre, epistemolojinin felsefi bir sorun alanı olarak modern anlamda ortaya çıkışı ya da doğru bir ifadeyle ayrı bir felsefi alan olarak görülmeye başlanması, esasen insanın dünyadaki konumunun yeniden tanımlandığı erken Aydınlanma dönemine dayanır.¹⁹ Bu dönemde insan, dış dünyayla yüz yüze duran, izole bir zihinsel özne olarak kavramsallaştırılmıştır. Özellikle Descartes'la birlikte epistemoloji, zihin ile dünya arasındaki mesafeyi nasıl aşabileceğimiz sorusuna odaklanır ve bilimsel bilgi tartışmalarının temel bağlamı haline gelir.²⁰

Bu çerçevede, bilimsel bir araştırmanın temel eksenini oluşturan üçlü eksen; ontoloji (araştırmacılar neyi çalıştıklarını nasıl kavramsallaştırır?), epistemoloji (araştırmacılar neyi nasıl bildiklerini nasıl temellendirir?) ve metodoloji (araştırmacılar araştırma araçlarını nasıl seçer?)²¹, ancak, epistemolojinin ontoloji ve metodoloji arasında kurduğu ilişki ile mümkün olabilir. Özellikle Jackson'ın, Nexon ile birlikte yürüttüğü *süreçsel ilişkisellik* tartışmalarında açık bir biçimde ortaya koymasa da ontolojik bir tutum olarak ima ettiği üzere, eğer “zihin” ve “dünya” iki ayrı ve birbirinden tamamen bağımsız alanlar olarak tasavvur edilmiyorsa, epistemoloji ve metodoloji arasındaki ilişkinin, dünyaya atfedilen nesnel özelliklere koşulsuz bir biçimde indirgenmesi de mümkün değildir; çünkü dünyanın varsayılan nesnel nitelikleri, araştırma

¹⁸ Jackson, *The Conduct of Inquiry in International Relations*, 30.

¹⁹ Jackson, *The Conduct of Inquiry in International Relations*, 33-34

²⁰ Jackson, *The Conduct of Inquiry in International Relations*, 34

²¹ Audie Klotz and Cecelia Lynch, *Strategies for Research in Constructivist International Relations*, New York: Routledge, 2007.

sürecinde bilgi üretimine içkin olan pratiklerden ve bu pratiklerin imkân sağladığı bağlamdan bağımsız bir şekilde anlam kazanmaz.²²

Aslında buradaki tartışmalar, Kartezyen özne nesne ikiliğine alternatif oluşturma gayretini taşıyor olsalar bile, sonuçta belirli bir bilgi sorunu etrafında işlemeye devam ediyorlar. Daha açık bir ifadeyle, Patomäki, Wight²³ ve Jackson, uluslararası ilişkiler bilgisinin mümkünlik koşullarını sorgulamaya devam etmekte ve Paipais'in de ifade ettiği gibi burada ontoloji hâlâ bir "mevcudiyet olarak zemin" (*ground as presence*) şeklinde kurgulanmaktadır.²⁴ Bu bağlamda tartışma, görünür olanın ve onun bilgisinin mümkünlik koşullarını sağlayan bir ontolojinin, bilginin ön koşullarıyla olan ilişkisi üzerinden ilerlemektedir. Yani aslında var olanın yalnızca var olması bakımından bir ontolojik tutum taşımamakta, Prozorov'un dikkat çektiği gibi, söz konusu ontoloji tartışmaları aslında Heidegger'in meşhur ontik/ontolojik ayrımı bağlamında düşünüldüğünde ontik bir düzlemde işliyor gibi görünmektedir.²⁵

Heidegger'in ontik/ontolojik ayrımı, Batı metafiziğine yönelik geliştirdiği eleştiri ile yakından alakalıdır. Batı metafiziği, varlığı sürekli olarak bir "temsil edilebilir" şey, yani önceden verilmiş bir zemin ya da temel üzerinden ele almış, bilgiyi ve varlığı hep bir tür mevcudiyetin (*presence*) temsili bağlamında düşünmüştür.²⁶ Benzer bir ontolojik tutumu burada verilen uluslararası ilişkilerin varlık koşullarına yönelik tartışmalarda da görmek oldukça mümkündür. Bu anlamda ontoloji, epistemoloji ve sonrasında da bu tartışmaları tetikleyen temel bağlamı oluşturan metodoloji sorunu, aslında uluslararası olanın ve onun mevcudiyetinin nasıl temsil edilebileceği üzerinde işler. Bu ister belirli tözsel kategoriler aracılığıyla uluslararası olanın temsil edilmeye çalışılması olsun isterse de bir süreç analitiğinin dikkate alındığı belirli bir ilişkiselliğin temsil edilmesi olsun, burada bir uluslararası olanın mevcudiyetinin temsil edilebilirliğini belirlemeye çalışmak söz konusudur.

²² Jackson, *The Conduct of Inquiry in International Relations*, 34

²³ Bir diğer çalışmada Colin Wight, metodolojiyi yalnızca teknik yöntemlere indirgemeyen, daha geniş bir felsefi çerçeve olarak ele alarak, ontolojinin metodoloji tartışmaları açısından önemli olduğunu vurguluyor. Bakınız: Colin Wight, *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

²⁴ Vassilios Paipais, *Political Ontology and International Political Thought* London: Palgrave Macmillan, 2017, 11.

²⁵ Sergei Prozorov, *Ontology and World Politics: Void Universalism I*, London and New York: Routledge, 2014, 105.

²⁶ Claire Colebrook, *Philosophy and Post-structuralist Theory: From Kant to Deleuze*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005, 54.

Bir Deneyim Olarak Uluslararası ilişkiler

Heidegger, *Sein und Zeit*'ın girişinde özellikle vurguladığı gibi, varlık sorusu uzun süredir unutulmuş durumdadır.²⁷ Bu unutulmuşluk aslında, Heidegger'in "ontolojik fark" dediği, varlık (*Sein*) ile var olanlar (*Seiendes*) arasındaki ayrımın dikkatlerden kaçması ve varlığının, herhangi bir varlığa (yani var olanlara/*Seiendes*) ait bir özellikmiş gibi düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Heidegger'e göre varlık en tümel (evrensel) kavramdır çünkü her şey varlığa dahildir; ancak bu, Aristotelesçi anlamda varlığı var olanlar üzerinden düşünmeye iten bir "cins/tür" ile ilişkilendirilen bir tümellik olarak düşünülemez.²⁸ Yani varlık soru, var olanlara indirgenerek ele alınamaz.

Heidegger, *Introduction to Metaphysics*'te (*Einführung in die Metaphysik*) tebeşir örneği üzerinden varlık ile var olan arasındaki ayrımı ele alır ve bu ayrım temelinde geliştirdiği ontolojik tutumunu daha ayrıntılı biçimde açıklar. Elimizde tuttuğumuz gri-beyaz, hafif ve kırılabilir kütle olarak tebeşir, bir var olanı gösterir; fakat Heidegger'in ontolojisini şekillendiren asıl soru, onun varlıkta olmasını mümkün kılan şeyin, yani varlığın kendisidir. Yunan düşüncesinde *to on* bazen şeyin kendisini (*ta onta*, yani tek tek var olanlar), bazen de onun varlıkta olma tarzını (*to einai*, varlıkta olma'nın kendisi yani var olma kipi) ifade eder ve felsefe tarihi boyunca bu iki anlam sıkça karışmıştır.²⁹ Eğer yalnızca şeylerin renk, biçim ya da kütle gibi özelliklerine odaklanırsak, varlığı sorgulamaksızın kabul etmiş ve tebeşiri yalnızca bir var olan (*Seiendes*) olarak nitelikleri üzerinden kataloglamış oluruz. Oysa ontolojinin asıl meselesi, bu niteliklerin görünüp belirlenmesini mümkün kılan varlığın (*Sein*) kendisini düşündürmektir.³⁰

Simon Critchley'in de vurguladığı gibi Heidegger'in ontolojiye getirdiği en radikal değişiklik, geleneksel ontoloji varlığı hep var olanların "ne oldukları" (*ein Was*) üzerinden anlamaya çalışırken, Heidegger bu tarihsel çizgiyi kırıyor ve varlık sorusunun kendisine dönmek için, varlık hakkında soru sorabilen bir

²⁷ Martin Heidegger, *Being and Time*, New York: State University of New York Press, 2010, 1

²⁸ Heidegger "Being and Time", 2

²⁹ Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, trans. Gregory Fried and Richard Polt New Haven: Yale University Press, 2000, 33-34

³⁰ Heidegger, sonraki dönemki çalışmalarında bu ayrımın yanlış anlaşılmalara yol açabileceğini vurgular. Bu vurgunun merkezinde, var olan ile varlığın (ontik/ontolojik) ayrımın birbirinden ayrı iki dünya gibi düşünülmemesi gerektiğini bulunur. Varlık hiçbir zaman var olanlardan ayrı bir "şey" değildir; her zaman onların içinde, onlarla birlikte açılır. Daha detaylı bir tartışma için bakınız: Martin Heidegger, *Metaphysics and Nihilism*, Cambridge: Polity Press, (2022), 54-55

varlığı –*Dasein*’ı– merkeze alıyor.³¹ Bu bağlamda, *Dasein* kavramlaştırmasıyla Heidegger’in varlığı bir “ne” sorusu etrafında değil, bir “kim” sorusu etrafında yeniden düşündüğünü söyleyebiliriz. Kendi varlığında bu varlığa ilişkin açık ya da örtük bir varlık anlayışına sahip bir varlık olarak *Dasein*³², dünyada-olma (*In-der-Welt-Sein*) yapısı sayesinde, var olanların görüldüğü ve Varlığın anlamının açıldığı bir hermenötik imkân alanı olarak ortaya çıkar.³³

Tebeşir örneğinde olduğu gibi, varlık yalnızca ‘orada duran nesne’ değil, belirli bir imkân alanı olan orada (*Da*) açığa çıkar. Tebeşirin yazmak için kullanılabilmesi, tükenmesi ya da kırılması bizim zihnimizin tebeşire dışarıdan yüklediği nitelikler değil; tam tersine, onun varlığında içkin olan olanaklardır. Bu noktadan hareketle Heidegger’e göre bilme de Kartezyen özne-nesne ilişkisinde varsayıldığı gibi içeriden dışarıya bir sıçrayış değil, *Dasein*’ın zaten dünyada-olma yapısının bir kipidir.³⁴ Böylece Heidegger açısından bilgi sorunu, öznenin zihinsel temsil etkinliği olmaktan çıkar, ontolojik yer-alışın ve dünyaya kökten yerleşmişlik ile alakalı olarak kavranır.

Heidegger’in ontolojisi, uluslararası olanı bir mevcudiyet metafiziğinin sonucu olarak sadece bir bilgi sorunu olarak değil de bir deneyim ve imkân sorunu olarak ele almamıza yardımcı olur. Çünkü Prozorov’un da belirttiği gibi, siyasetin (ya da uluslararası siyasetin) ontolojik düzlemde ele alınması, onu pratikten ve deneyimden koparmak değil, tam aksine pratikler ve deneyimleri kendi varlık koşulları içinde, imkân ve belirsizliklerle örülü sahasında anlamaya çalışmaktır.³⁵ Bu bağlamda, uluslararası ilişkileri sabit yapılara ya da nihai temsillere indirgenmiş bir alan olarak değil, sürekli oluş hâlinde bir *imkân alanı* içinde düşünmek; uluslararası olanın neliğini tanımlama çabasının ötesinde, günlük deneyimlere ve ontolojik imkânlara odaklanan bir yaklaşım geliştirmeyi mümkün kılar.

Bu bağlamda, uluslararası ilişkiler literatüründe ontoloji sorununu bir metodoloji sorunuyla birlikte alan çalışmaların yanında Heidegger’in ontolojik tutumu üzerinden ilerleyen iki temel yönelim etrafında şekillenen bir tartışmanın varlığından söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, özellikle Louiza

³¹ Simon Critchley, “Heidegger for Beginners,” in *On Heidegger’s Being and Time*, ed. Steven Levine (London: Routledge, (1996), 19.

³² Heidegger, *Being and Time*, 53

³³ Reiner Schürmann, “Heidegger’s Being and Time,” in *On Heidegger’s Being and Time*, ed. Steven Levine, London and New York: Routledge, (2008), 73.

³⁴ Heidegger, *Being and Time*, 60-61

³⁵ Prozorov, *Ontology and World Politics*, 2014, xxix.

Odysseos ve Gerard Van Der Ree'nin çalışmaları etrafında şekillenen ve uluslararası ilişkilerin varlıksal koşullarını günlük pratikler ve deneyimler bağlamında ele alan çalışmalar oluşturur. Bu çalışmalar, uluslararası ilişkileri, literatürde ortodoks bir eğilim olarak yer alan analiz seviyeleri tartışmalarını aşan ve günlük deneyimde uluslararası ilişkilerin varoluş imkânlarını araştıran radikal fenomenolojik tartışmalar çerçevesinde ilerlemektedir. Bu perspektif, uluslararası ilişkilerin, toplumsal yaşamın sıradanlığında nasıl deneyimlendiğini, bu deneyimin hangi kurumsal, dilsel ve toplumsal zeminlerde işlediğini göstermeye çalışır. Böylece, uluslararası ilişkilerin yalnızca devlet merkezli veya formel düzeyde değil, gündelik pratiklerin içkin olarak nasıl üretildiğine dair ontolojik bir sorgulama geliştirilmesine yardımcı olurlar.

Van der Ree, Heidegger'in fenomenolojisinden hareketle, uluslararası ilişkileri sıradan pratiklerin dışında konumlanan aşkın bir siyasal boyut olarak değil, gündelik varoluşun bizzat içinde deneyimlenen, ancak çoğu zaman kısmi ve dolaylı olarak açığa çıkan bir boyut olarak ele alır. Van der Ree'ye göre uluslararasılık, dünyadaki varoluşumuzun, yani Heideggerci anlamda *In-der-Welt-Sein*'in bir parçası olabilir³⁶ ve bu da 'orada'nın (*Da*) açtığı imkân alanında, gündelik yaşamın sıradanlığı içerisinde belirli bir *anlam imkânı* olarak tecrübe edilebileceği anlamına gelir. Literatürde günlük yaşam deneyiminden kopuk, günlük yaşamı aşan bir boyut olarak ele alınan uluslararası olan, Heidegger'in fenomenolojik yaklaşımı ışığında bakıldığında, aslında içinde var olduğumuz, "devam eden başa çıkma'ya" (*ongoing coping*) içkin olan ve dünyamızın bize anlaşılır, anlamlı gelmesini sağlayan aşinalığın bir parçası olarak ortaya çıkar.³⁷

Van der Ree'ye göre uluslararası olan, Heideggerci bir yaklaşımla iki şekilde anlamlandırılabilir.³⁸ Bunlardan ilki, özellikle teorik uluslararası ilişkiler tartışmalarında gördüğümüz gibi dışsal ve nesneleştirilmiş bir bilgi konusu haline getirilerek, uluslararası olanı bir varlık durumu olarak anlamaya çalışmaktır. Çalışmanın ilk bölümünde ele aldığımız ontoloji çalışmaları ağırlıklı olarak böyle bir tutumu taşımakta ve uluslararası olanın ontolojik bağlamını bu şekilde düşünmektedir. Bunun sonucu olarak ontoloji bir temsil sorununun parçası haline gelmektedir.

³⁶Gerard Van der Ree, "Being-in-the-World of the International," *Review of International Studies* 41, no. 4, (2015), 781

³⁷ Van der Ree, "Being-in-the-World of the International," 785.

³⁸ Van der Ree, "Being-in-the-World of the International," 786.

Bir diğer anlamlandırma biçimi, gündelik pratik içinde, düşünmeden bir tür örtük katılımla işleyen sıradan dünya ile olan ilişkimizde ortaya çıkmaktadır. Van der Ree, buradan hareketle bu sıradanlığın içinde uluslararası olanın izlerini arar ve Heidegger'in ontolojisini kullanarak uluslararası olanı sadece coğrafi veya siyasi bir fenomen olarak değil, insanın dünyada varoluş biçiminin sınırlarını, ilişkilerini ve anlamlarını açığa çıkaran, günlük yaşamımızda ortaya çıkan bir deneyim olarak ele almaktadır. Örneğin uluslararası ilişkiler *Dasein*'in yerelliğinin belirlenmesinde, yabancılığın ve aşinalığının³⁹ ortaya çıkmasında imkân koşullarının oluşmasında var olmaktadır.⁴⁰

Öte yandan, Louiza Odysseos'un çalışmaları⁴¹ da benzer şekilde, Heidegger'in fenomenolojisinden ilhamla, uluslararası ilişkilerin teorik temellerine yönelik radikal bir sorgulama yürütür. Odysseos, özellikle modern uluslararası ilişkiler kuramında hâkim olan özerk, kendi kendine yeterli, rasyonel özne tasavvurunu Heideggerci bir perspektifle eleştiriye tabi tutar ve uluslararası ilişkilerin varoluş ihtimalini daha çoğulcu bir ontolojinin, bir arada var olmanın (*coexistence*) alternatif ihtimallerini arar.

Odysseos, siyasal teorinin fenomenolojik yaklaşımının çoğunlukla merkezinde korku, güvensizlik ve öz-çıkarın (*self-interest*) var olduğu Hobbescu bir çerçevede kaldığını düşünmektedir.⁴² Hobbes'un insan doğası tasarımı da birey, diğerlerinden ontolojik olarak yalıtılmış olarak düşünülür ve diğerleriyle olan ilişkisini belirleyen bu mutlak yalıtılmışlığın bir sonucu olarak güvenlidir. Modern uluslararası ilişkiler teorilerinde de bu bireyselci ve diğerine yönelik bir güvenlik sorunundan kaynaklanan korku, devletlerarası düzeyde yeniden üretilir ve devletler, öz-çıkar peşinde, güvensizlik içinde hareket eden bağımsız aktörler olarak görülür.⁴³ Bu durum, uluslararası ilişkilerde çoğunlukla örtük biçimde kabul edilen belirli bir birlikte varoluş (*coexistence*) anlayışını yansıtır. Bu anlayışa göre birlikte varoluş, zaten başından itibaren var olan bir ontolojik koşul değil, birbirinden bağımsız ve kendine yeterli birimlerin (örneğin devletler) oluşumundan sonra ortaya çıkan, ikincil bir durum olarak görülmektedir.⁴⁴

³⁹ Aslında bunlar, *Dasein*'in 'Da'sının oradallığının farklı imkân biçimleri olarak belirir.

⁴⁰ Van der Ree, "Being-in-the-World of the International," 786.

⁴¹ Bkz. Louiza Odysseos, "Radical Phenomenology, Ontology, and International Political Theory," *Alternatives* 27, no. 3 (2002): 373-405; ayrıca Louiza Odysseos, *The Subject of Coexistence: Otherness in International Relations* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007).

⁴² Odysseos, "Radical Phenomenology, Ontology, and International Political Theory," 392.

⁴³ Odysseos, *The Subject of Coexistence*, xxiv.

⁴⁴ Odysseos, *The Subject of Coexistence*, xiii.

Odyseos'a göre, Heidegger'in sunduğu "radikal fenomenoloji", uluslararası siyaseti, kendinde kapalı ve sabit kategoriler üzerinden değil, varoluşun zaten başkalarıyla birlikte (*Mitsein*) açıldığı, kökensel ve ontolojik bir ilişkisellik olarak anlar ve bu çerçevede bir arada olmanın farklı bir imkânını da görmemizi sağlar. ⁴⁵ Bu imkân, birey temelli Hobbesçu bir ontolojinin, birbirinden yalıtılmış, kendine yeterli bireylerin öz-çıkar temelli ilişkilerinden hareket eden analitik düzeyini aşmayı ve bunun yerine, Heidegger'in Dasein'in varoluşsal yapısının kurucu niteliği olarak ortaya koyduğu *Sorge* (ilgi/bakım) kavramı etrafında, insanın başkalarıyla ve dünyayla zaten baştan itibaren iç içe ve ilişkisel bir biçimde var olduğunu düşünmeyi önerir. ⁴⁶

Uluslararası ilişkilerin günlük sıradanlığın bir parçası olarak deneyimlendiğini düşünmek ontolojik anlamda belirli sorunları da beraberinde getirir. Zira uluslararası olanın gündelik yaşantıda doğrudan tecrübe ediliyor oluşu, çoğu zaman onun doğal, değişmez bir yapı gibi algılanmasına neden olur. Oysa uluslararası olanın gündelik deneyimde görünür olması ve deneyimlenmesi onun doğal bir sonuç ya da zorunlu bir yapı olduğu anlamına gelmez; aksine, bu ontolojik anlamda bir tamamlanamayan ve her zaman eksik kalan bir imkân biçimi olduğunu gösterir. Tam da bu noktada, Prozorov'un "void" (boşluk) kavramsallaştırması ve Paipais'in siyasalın ontolojisi alternatif imkânlarına ilişkin tartışmaları, uluslararası olanın sabit, kapalı ve tamamlanmış bir yapı olarak değil, bir eksiklik ve bunun ortaya çıkardığı sürekli bir açığa çıkma olarak düşünmeyi mümkün kılar.

Uluslararası İlişkiler İçin Alternatif Siyasal Ontolojiler

Prozorov'a göre siyasetin ontolojik bir sorgulaması, ilk bakışta siyaset teorisi ya da uluslararası ilişkiler teorisinin temel meselelerinden uzak, soyut ve teorik bir arayış gibi görünebilir.⁴⁷ Zaten çalışmada da vurgulandığı gibi ontoloji tartışması genellikle uluslararası olanın nasıl bilinebileceği (töz olarak mı yoksa bir süreç olarak mı) sorusu etrafında ortaya çıkmıştır. Ancak varlık ontolojisinin incelediği temel bağlam olarak aslında salt kavramsal ya da spekülatif bir alanın konusu değil, bizzat kendi varoluşumuzun en dolaysız ve en gündelik deneyimi içinde karşılaştığımız, içinde bulunduğumuz bir gerçekliktir. Bu nedenle,

⁴⁵ Odyseos, "Radical Phenomenology Ontology, and International Political Theory", 396.

⁴⁶ Odyseos, "Radical Phenomenology, Ontology, and International Political Theory", 393.

⁴⁷ Sergei Prozorov, *Ontology and World Politics: Void Universalism I*. London and New York: Routledge, 2014, xxix

ontolojik bir sorgulama, dünyadan kopuk soyut bir kuramsal çaba değil, tam tersine, varlığın gündelik yaşantımızın gerçekliğinde (*facticity*) yani kendimizi bulduğumuz bir halde (*Geworfenheit/ thrownness*) açığa çıkan en erişilebilir boyutunu kavrama girişimidir. ⁴⁸ Bu anlamda uluslararası olanın ontolojik incelemesi aslında en alelde günlük deneyime içkin bir açılmanın arayışını işaret eder.

Bu anlamda Prozorov’un ele aldığı ontolojik sorgulama, gündelik olanın, siyasetin ve dünyanın içkinliğinin, yani tam da *burada ve şimdi*, bu dünyada varlık tarzlarının nasıl açığa çıktığının sorunsallaştırmayı içermektedir. Çünkü, siyaset yalnızca belirli pratiklerin (örneğin uluslararası ilişkiler açısından diplomatik pratikler) incelenmesi ve onların belirli temsil yollarıyla anlam düzeyine dahil edilmesine indirgenemez; siyasetin mümkünlik koşulları, doğrudan varoluşun gündelik dokusunda, dünyanın sıradanlığı içinde saklıdır. Daha başka bir ifadeyle, onu mümkün kılan ontolojik zemin, gündelik olanın içinde, “bu dünyada” açığa çıkar. Fakat bu zemin, çalışmada önceden de vurgulandığı gibi, bir mevcudiyetin metafiziği bağlamında ya da ontolojik bir temel olarak değil, aksine Heideggerci anlamda bir açılma⁴⁹ olarak görülebilir. Bu anlamda dünyayı, Heidegger’in *ontolojik içinde olma* olarak ifade ettiği bağlamda düşündüğünde, uluslararası olanın açığa çıktığı bir yer olarak önem kazanır.

Heidegger’e göre, “dünyada-varlık (*In-der-Welt-Sein*), Dasein’in *a priori* zorunlu bir yapısal özelliğidir”. ⁵⁰ Ancak, Dasein’in varoluşsal statüsünü kavrayabilmek için dünyada-varlık zorunluysa da, burada söz konusu olan “içinde-olma” (*being-in*) kategorisi, yalnızca iki varlığın uzamsal ilişkisine indirgenemeyecek, onu aşan bir anlam taşır. Bu noktayı açıklığa kavuşturmak için Heidegger, ontolojik ve varoluşsal anlamda “içinde-olma”yı, şeylerin birbirleriyle basitçe yan yana veya iç içe bulunmasını ifade eden “içeride-olma” kategorisinden ayırır. ⁵¹ Günlük dilde “içinde” kavramını kullanırken, çoğunlukla iki şey arasındaki uzamsal ilişkiye atıfta bulunuruz; burada bir nesne diğerinin içine yerleşmiş veya onunla çevrelenmiş durumdadır. Oysa Heidegger’in kastettiği “içinde-olma” bundan çok farklıdır; o, iki varlığın yalnızca matematiksel veya coğrafi uzaydaki konumlarının ilişkisini değil, daha çok bu iki

⁴⁸ Prozorov, “Ontology and World Politics...”, xxix

⁴⁹ Açılma (*Erschlossenheit*), dünyayı karşısında duran hazır bir nesneler toplamı olarak değil, anlamlı ilişkiler ağı içinde deneyimleme imkânıdır. Dolayısıyla burada “açılma”, herhangi bir ontolojik temele ya da mevcudiyet metafiziğine değil, *Dasein*’in varoluşsal olarak dünyada-olma tarzına işaret eder.

⁵⁰ Heidegger, *Being and Time*, 54.

⁵¹ Heidegger, *Being and Time*, 56.

varlığın birbirleriyle olan “varlık bağı”nı, uzamsal yerleşim bağlamında nasıl ilişkilendiklerini ifade eder.⁵²

Bu anlamda Heidegger’in terminolojisinde dünya içinde var olduğumuz bir *sey/uzam* olarak değil varoluşun mümkünlük koşulu olarak ele alınmaktadır. Yani bu çerçevede, Heidegger’in ontolojik tutumunda, *Dasein* ve dünya birbirinden bağımsız iki farklı varlık değildir; aksine birbirlerini tamamlarlar.⁵³ Bunun bir sonucu olarak, dünyaya ait nitelikler ancak *Dasein*’in nitelikleriyle birlikte tanımlanabilir ve bu anlamda dünyada olmak *Dasein*’in *a priori* yapısal özelliğidir.⁵⁴ Bu bağlamda Heideggerci anlamda dünyada olma durumuyla uluslararası ilişkileri birlikte düşündüğümüzde, dünya uluslararası ilişkiler olarak ifade ettiğimiz temsiller ya da bir önceki bölümde vurgulanan deneyim gerçekleştiği bir uzam değil bu deneyimlerin ve temsillerin ortaya çıkmasının imkân koşuludur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken temel mesele, dünyanın varlığının bu temsiller, ilişkiler ve pratikler ile nasıl ontolojik bir ilişkiye sahip olduğudur.

Heidegger’in bu sayfalarda da tartışıldığı gibi dünyayı ayrı bir varlık olarak görmediği açıktır. Böylece dünya, *Dasein* için, onun anlam ilişkileri bütünlüğü olarak, her zaman zaten *oradadır*.⁵⁵ Böyle bir yaklaşım dünyayı, ilişkilerin, temsillerin ve pratiklerin toplamı olarak görmeyi sonuç verebilir ve bu da dünyanın varlığını nasıl ele almamız gerektiği noktasında bir sorunu beraberinde getirebilir. Eğer dünya bir bütün olarak kendine aitse, yani kendine ait olanlar ile olmayanlar arasında bir ayrım yapılabiliyorsa, o zaman mantıksal olarak, kendine ait olan parçalar kümesi (örneğin, dünyanın kendisi) ile kendine ait olmayan parçalar kümesi (örneğin, beş elmanın oluşturduğu bir küme, çünkü bu küme kendisi bir elma değildir) iki ayrı kümeden oluşuyor demektir.⁵⁶ Kendine ait olmayan parçaların oluşturduğu kümenin statüsü üzerine düşündüğümüzde bir tür paradoks ortaya çıkar. Eğer bu küme kendine aitse, tanımı gereği kendine ait olmaması gerekirdi; eğer kendine ait değilse, o zaman

⁵² Heidegger, *Being and Time*, 54.

⁵³ Michael Inwood, *Heidegger: A Very Short Introduction* Oxford: Oxford University Press, 1997, 57

⁵⁴ Heidegger, *Being and Time*, 54.

⁵⁵ Sergei Prozorov, “What Is the ‘World’ in World Politics? Heidegger, Badiou and Void Universalism,” *Contemporary Political Theory* 12, no. 2 (2013), 109.

⁵⁶ Prozorov, *Ontology and World Politics*, 8.

tanımı gereği kendine ait olmayanlar kümesine dahil olması gerekirdi ki bu da yine bir çelişki üretir. ⁵⁷

Bu paradoksu çözebilecek şey kümenin varoluş koşullarını düşünmektir. Prozorov bunu Badiou'nun küme teorisi aracılığıyla yapar. Badiou'ya göre kümeler, örneğin insanlar veya sosyal birimler gibi diğerlerinin yanında belirli bir varlık sınıfı değil, daha ziyade tüm varlıkların yalnızca varlıkları içinde sunulma biçimi olarak ortaya çıkar. ⁵⁸ Badiou'nun kümenin varlık koşulları üzerine söyledikleri dikkate alındığında, dünya bir küme olarak kendinde bir varlık değil, bütün varoluşların sunulma biçimi olarak ortaya çıkar.

Bu ontolojik tutumu Heidegger'in düşüncesinde izleyen Prozorov, Heidegger'in ilk dönem (*Sein und Zeit*) çalışmalarında geliştirdiği dünya kavrayışının, ilerleyen yıllarda *The Fundamental Concepts on Metaphysics* adlı derslerinde değişmeye başladığını öne sürmektedir. ⁵⁹ Prozorov'a göre, *Sein und Zeit*'daki anlayış, dünyayı *Dasein*'in gündelik sıradan kavrayışın bir parçası olarak ele almakla birlikte, onun ontolojik boyutunu yeterince ortaya koyamamaktadır.⁶⁰ Bu doğrultuda, Heidegger'in düşüncesinde dünya kavramı, yalnızca *Dasein*'in pratik faaliyetlerinin geçtiği bir bağlam olmanın ötesine geçerek, kademeli biçimde ontolojik bir kavrama dönüşmektedir. ⁶¹ Heidegger'in orman örneği bunu daha açık bir şekilde göstermektedir. Heidegger'e göre "orman" tekil varlıklar olarak ağaçların toplamı değil; aksine, ağaçların "birlikte" bir orman oluşturmasını mümkün kılan, onların ait olduğu daha geniş bir zemindir. ⁶² Dolayısıyla "Dünya" ne bir varlıktır ne de tüm bu varlıkların bir araya gelmesidir; daha ziyade belirli dünyaların açığa çıktığı bir açıklıktır. ⁶³

Buradan hareketle, dünya bir varlık nesnesi olarak değil, daha çok bir imkân; yani varoluşların belirdiği, anlamın ve ilişkilerin mümkün hâle geldiği bir zemin olarak ortaya çıkar. Ne var ki, bu açıklık veya dünya, tamamlanmış, kapalı bir bütün olarak değil, tam da eksikliği, açıklığı ve olanaksızlığı içinde

⁵⁷ Prozorov, *Ontology and World Politics*, 8.

⁵⁸ Alain Badiou, *Being and Event*, London: Continuum, 2005, 23-30.

⁵⁹ Prozorov, "What Is the 'World' in World Politics?", 112.

⁶⁰ Prozorov'un işaret ettiği dünya kavramının ontolojik bir açıklığa kayışı, daha önce vurguladığımız gibi, *Dasein*'in varoluşsal analitiği üzerinden değil, bizzat 'Varlığın kendi açılımı' üzerinden düşünölmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu anlamda, Prozorov açıkça belirtmese de Heidegger'in ikinci dönemine vurgu yapmaktadır.

⁶¹ Prozorov, "What Is the 'World' in World Politics?", 112.

⁶² Martin Heidegger, *The Fundamental Concepts of Metaphysics: World, Finitude, Solitude*, Bloomington, IN: Indiana University Press, 1995, 347.

⁶³ Prozorov, "What Is the 'World' in World Politics?," 112.

düşünülmelidir. Bu bağlamda Prozorov'un, Badiou'nun küme teorisine dayanarak geliştirdiği Dünya Politikasının alternatif ontolojisi olarak öne sürdüğü "void" (boşluk/hiçlik) kavramı devreye girer. Prozorov'a göre, dünya bir bütün olarak ele alındığında, Russell paradoksunda olduğu gibi, kendisini de kapsayan tamamlanmış bir toplam olarak düşünülemez; çünkü her bütün, kendisini içerdiği ölçüde eksik veya çelişkilidir.⁶⁴ Bu nedenle Prozorov, dünyayı tüm belirli varoluşların, anlam dünyalarının ve siyasal düzenlerin ortaya çıkışına imkân tanıyan, ancak kendisi doğrudan asla görünür olmayan bir boşluk, bir yokluk zemini olarak tanımlar.⁶⁵

Prozorov'un dünya siyaseti için ele aldığı bu ontolojik anlayışla paralel bir bağlamda hareket eden Vassilios Paipais, Heideggerci ontolojik fark anlayışıyla siyasal ile siyaset arasındaki farkı birleştiren alternatif bir siyasal ontoloji (aynı zamanda uluslararası siyaset için bir ontoloji) geliştirmeye çalışır. Paipais'e göre siyasalın ontolojisi, toplumsalın ya da dünyanın sabit bir temel veya nihai bir düzenlilik üzerine kurulamayacağını, bunun yerine her türlü toplumsal ve siyasal düzenin, kendi eksikliği, tamamlanamazlığı tarafından yapısal olarak delindiğini kabul etmelidir.⁶⁶ Buradan hareketle Paipais, siyasetin yalnızca mevcut yapılar, kurumlar ibaret olmadığını, aynı zamanda bu yapıların ortaya çıkışını ve sınırlarını belirleyen, temsil edilemez bir eksiklik zeminine bağlı olduğunu ileri sürer.⁶⁷ Biz siyasal kurumları ve yapıları gerçek gibi deneyimleriz ve bazı kavramlarla temsil eder anlamlandırmaya çalışırız. Fakat bu deneyimin ardında, her türlü yapının ortaya çıkışını mümkün kılan ama kendisi hiçbir zaman tam anlamıyla temsil edilemeyen bir "boşluk" yatar. Siyasal ontolojiyi de belirleyen bu temsil edilmezlik ve eksikliktir.

Sonuç

Uluslararası ilişkiler disiplininin sınırları ve ontolojik zemini üzerine yürütülen tartışmalar, yalnızca bilgi üretiminin yöntemlerine veya teorik ayrımlara indirgenemeyecek ölçüde derin bir sorun alanını işaret etmektedir. Martin Wight ve Kenneth Waltz'ın uluslararası olanı, siyasal teoriden ayırarak özgül bir siyaset

⁶⁴ Prozorov, *Ontology and World Politics*, 20-21.

⁶⁵ Daha detaylı bir tartışma için bakınız: Prozorov, "What Is the 'World' in World Politics?," 27-34.

⁶⁶ Vassilios Paipais, *Political Ontology and International Political Thought*, 7-15.

⁶⁷ Daha detaylı bir tartışma için bakınız: Paipais, "Political Ontology and International Political Thought..." 15-22.

alanı olarak tanımlama girişimi, ilk bakışta epistemolojik bir tercih gibi görünse de, temelde uluslararası olanın ontolojik statüsüne dair bir müdahale niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, uluslararası olanın nasıl kurulduğu, hangi sınırlar içinde düşünüldüğü ve ne türden bir siyasal gerçeklik olarak ortaya çıktığı, zorunlu olarak ontolojik bir tartışmaya kapı aralar.

Literatürde bu tartışma çalışmada da vurgulandığı biçimde farklı biçimlerde yapılmıştır. İlişkisel ve tözcü ontoloji tartışmaları, uluslararası olanın sabit bir zemin üzerinden mi, yoksa ilişkisel bir bağlamda mı ele alınacağına dair farklı yönelimler sunsa da bu tartışmalar çoğu zaman uluslararası olanın bilinmesi sorunu etrafında işlemiştir. Oysa Heideggerci ontolojik yaklaşımdan hareketle, uluslararası olanı yalnızca bilginin konusu değil, deneyimin, eksikliğin ve tamamlanamazlığın kendisi olarak düşünmek mümkündür. Böyle bir yaklaşım, uluslararası olanı bir ontoloji sorunu olarak ele almayı sağladığı gibi, disiplinin anlamaya çalıştığı mevcut yapıları ve kurumları mutlak, değişmez temellere dayandırmak yerine, onların tamamlanamaz, eksik ve temsil edilemez yönlerini açığa çıkarır. Böyle bir yaklaşım, uluslararası ilişkileri yalnızca statik yapılardan oluşan bir alan olarak değil, deneyimlenen, açığa çıkan ve her zaman eksik kalan bir siyasal imkân alanı olarak kavramamıza olanak tanır.

KAYNAKÇA

- Badiou, Alain. *Being and Event*. London: Continuum, 2005.
- Brown, Chris, ve Kirsten Ainley. *Understanding International Relations*. 3ncü Baskı. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Cassirer, Ernst. *Substance and Function*. New York: Dover, 1953.
- Colebrook, Claire. *Philosophy and Post-structuralist Theory: From Kant to Deleuze*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005.
- Critchley, Simon. "Heidegger for Beginners." Derleyen Steven Levine içinde, *On Heidegger's Being and Time*, 9-55. Londra: Routledge, 1996.
- Emirbayer, Mustafa. "Manifesto for a Relational Sociology." *American Journal of Sociology* 103, no. 2 (1997): 281-317.
- Heidegger, Martin. *The Fundamental Concepts of Metaphysics: World, Finitude, Solitude*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1995.
- Heidegger, Martin. *Introduction to Metaphysics*. Çev. Gregory Fried ve Richard Polt. New Haven: Yale University Press, 2000.
- Heidegger, Martin. *Being and Time*, New York: State University of New York Press, 2010.
- Heidegger, Martin. *Metaphysics and Nihilism*. Cambridge: Polity Press, 2022.
- Inwood, Michael. *Heidegger: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Jackson, Patrick Thaddeus, ve Daniel H. Nexon. "Relations before States: Substance, Process and the Study of World Politics." *European Journal of International Relations*, 5, no. 3 (1999): 291-332.
- Jackson, Patrick Thaddeus. *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of Science and Its Implications for the Study of World Politics*. New York: Routledge, 2010.
- Klotz Audie ve Cecelia Lynch, *Strategies for Research in Constructivist International Relations*, New York: Routledge, 2007.
- Odyseos, Louiza. "Radical Phenomenology, Ontology, and International Political Theory." *Alternatives* 27, no. 3 (2002): 373-405. <https://doi.org/10.1177/030437540202700305>.

- Odyseos, Louiza. *The Subject of Coexistence: Otherness in International Relations*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007.
- Paipais, Vassilios. *Political Ontology and International Political Thought*. Londra: Palgrave Macmillan, 2017.
- Patomäki, Heikki, ve Colin Wight.. "After postpositivism? The promises of critical realism." *International Studies Quarterly* 44, no. 2, (2000): 213-237.
- Prozorov, Sergei. "What Is the 'World' in World Politics? Heidegger, Badiou and Void Universalism." *Contemporary Political Theory* 12, no. 2 (2013): 102-22.
- Prozorov, Sergei. *Ontology and World Politics: Void Universalism I*. London and New York: Routledge, 2014.
- Schürmann, Reiner. "Heidegger's Being and Time." Derleyen Steven Levine içinde, *On Heidegger's Being and Time*, 56-131. Londra ve New York: Routledge, 2008.
- Van der Ree, Gerard. "Being-in-the-World of the International." *Review of International Studies* 41, no. 4 (2015): 781-98.
<https://doi.org/10.1017/S0260210514000412>.
- Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. California: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
- Wight, Colin. *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Wight Martin. "Why is there no International Theory?." *International Relations* 2, no. 1 (1960): 35-48.

BİR ONTOLOJİ SORUNU OLARAK ULUSLARARASI İLİŞKİLER
INTERNATIONAL RELATIONS AS AN ONTOLOGY PROBLEM
Ali Fuat BİROL